

آسیب ها و پیامدهای منفی کاهش رشد جمعیت

آمنه کریمی^۱

چکیده

مقاطعی از تاریخ کشور ما، سیاست دولت مردان بر فزونی جمعیت و در مقاطعی دیگر بر کنترل و کاهش آن بوده است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، بحث کنترل جمعیت به یک سیاست راهبردی تبدیل شد. نتیجه آن سیاست، امروز به بار نشسته و جامعه ایران را با معضل کاهش جمعیت و پیری مفرط مواجه ساخته است. با وجود اینکه هر سال یک میلیون نفر بر جمعیت کشور افزوده می شود اما گفته می شود جمعیت ایران رو به کاهش است. چنانچه این روند ادامه یابد، تا ده سال آینده با بحران اقتصادی، امنیتی و فرهنگی مواجه خواهیم شد و باید برای اداره اقتصاد کشور، محتاج همسایگان مهاجر باشیم. این پژوهش ابتدا به آسیب های منفی کاهش رشد جمعیت پرداخته و بعد راهکارهایی را ارائه داده است.

واژگان کلیدی: آسیب، پیامد، رشد جمعیت، کاهش جمعیت،

^۱ سطح دو، حوزه علمیه الزهراء گلدفش، پایه سوم

مقدمه

در ایران نیز در سال‌های اخیر، به ویژه پس از انقلاب اسلامی، بحث کنترل جمعیت از طریق «تنظیم خانواده»، موضوعی چالشی و بحث‌انگیز بوده است.

روند سریع مسن شدن جمعیت یک تغییر قابل توجه جمعیتی است که در تعدادی از کشورهای صنعتی که امید زندگی بالا و روبه افزایش و میزان باروری پایین می‌باشد، به چشم می‌خورد.

امروزه بسیاری از کشورها در حالت عدم تعادل جمعیتی قرار دارند. از یک سو کشورهای در حال توسعه با مشکلات و مسائل رشد بی‌رویه جمعیت دست و پنجه نرم می‌کنند، و از سوی دیگر جوامع توسعه یافته از نتایج منفی شدن رشد جمعیت رنج می‌برند.

نیروی انسانی، محور و محرکه رشد اقتصادی و توسعه اجتماعی و سیاسی است. با توجه به رشد منفی جمعیت در کشور، باید به رویکرد فزونی جمعیت روی آورد و افزایش جمعیت را در جامعه اسلامی ایران به عنوان یک سیاست راهبردی تلقی کرد. در این زمینه، فرهنگ سازی امری ضروری است.

در حال حاضر، برخوردار بودن از این نیروی جوان می‌تواند به عنوان یک فرصت طلایی و قابلیت در چرخه توسعه و عامل پیش برنده رشد اقتصادی قلمداد گردد. اما اگر تدبیر کارآمدی برای بهره‌گیری از این مؤلفه تأثیرگذار در تولید نباشد، این فرصت به تهدیدی برای نظام اجتماعی محسوب خواهد شد.

برای افزایش و یا کاهش جمعیت، باید همه ابعاد و جوانب موضوع را در سطح کلان در نظر گرفت. معایب و مزایای پرجمعیت و یا کم جمعیت بودن کشور باید عالمانه با توجه به جمیع جهات بررسی و به طور صحیح آسیب شناسی شود؛ زیرا همان گونه که جمعیت زیاد، ممکن است دشواری‌ها و محدودیت‌هایی را به وجود آورد، کم جمعیتی هم پیامدهای خاص خود را دارد.

در این پژوهش که به روش توصیفی-تحلیلی نگارش شد به آسیب‌ها، پیامدهای کاهش جمعیت و راهکارهای افزایش آن پرداخته می‌شود.

در این زمینه کتابی باعنوان "رساله نکاحیه" نوشته محمد حسین حسینی طهرانی و مقاله‌ای باعنوان "تأملی در سیاست کنترل جمعیت؛ آثار و پیامدهای آن" معضل کاهش جمعیت را بررسی کرده است. اما در این پژوهش به بعد اجتماعی، سیاسی، پرداخته شده و راهکارهای آن ارائه می‌گردد.

اگرچه در این مجال به دنبال تبیین چرایی پدیده پیری جامعه نیستیم، اما به نظر می‌رسد سهم اصلی تغییرات جمعیت بعد از جنگ هشت ساله، تفاوت نگاهی بود که به مقوله جمعیت و مسئله زاد و ولد شکل گرفت. شعار "فرزند کمتر، زندگی بهتر" در حالی فضای اجتماعی را به عنوان یک سیاست اصلی هدف قرار داده بود که زمانی برای پایان دادن به آن در نظر گرفته نشد.

نفوذ سبک زندگی غربی اروپا و سایر عوامل دیگر مثل پیشرفت دانش پزشکی، افزایش اشتغال زنان و سیاست‌های نادرست تنظیم خانواده در کنار سیاست‌های کنترل جمعیت دست به دست هم داد تا امروز شاهد کاهش چشمگیر نرخ باروری باشیم. پیش بینی‌ها نشان می‌دهد با وجود بالا رفتن میانگین سنی افراد جامعه، نسل کنونی جایگزینی نخواهد داشت و در آینده نه چندان دور، ساختار جمعیتی به نقطه پیری خود می‌رسد. (دیدبان، ۹۲/۱۰/۱۹)، پیامدهای منفی فرهنگی و

اجتماعی سالمندی جمعیت، پایگاه تبیینی و تحلیلی جریان شناسی، شماره مقاله ۷۳۳۸)

لذا بی‌توجهی به این پدیده مهم می‌تواند پیامدهای نامطلوب اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و امنیتی را در آینده نزدیک به همراه داشته باشد که در این مقاله به بخشی از آن اشاره خواهیم کرد.

۱. کاهش جمعیت و آسیب‌های آن:

۱.۱- آسیب‌های اقتصادی

۱.۱.۱- عدم رشد و توسعه اقتصادی

از جمله پیامدهای منفی کاهش جمعیت، تغییر ساختار جمعی و به اصطلاح، پیر شدن جمعیت کشور و در نتیجه، عدم رشد و توسعه اقتصادی است. بدین معنا که انتقال هرم سنی جمعیت از جوانی به سالخوردگی، در شرایطی است که محرکه اصلی و کلیدی توسعه «منابع انسانی» می باشد.

چهار عامل سرمایه مادی، سرمایه انسانی، عامل طبیعی و سرمایه زیرساختی و زیربنایی از عوامل رشد و توسعه اقتصادی کشور محسوب می شوند. محدودیت هریک از این عوامل، رشد و توسعه اقتصادی را محدود می کند.

اگر به راستی دولتی بخواهد در خدمت مردم باشد و برای توسعه اقتصادی جامعه بکوشد، باید همه توان و ظرفیت منابع ملی، سرمایه و زیرساخت های سخت افزاری و نرم افزاری را به درستی به کار گیرد، افزایش جمعیت عاملی برای شتاب روند توسعه اقتصادی می باشد؛ برای مثال، اگر در کشوری سرمایه و منابع مالی قوی باشد، اما رشد جمعیت و به تبع آن، منابع انسانی محدود گردد، فرایند رشد و توسعه عقیم خواهد ماند.

زیرا مهم ترین نیاز اولیه توسعه اقتصادی، وجود نیروهای جوان، فعال و کارآمد است. بنابراین، کاهش جمعیت موجب پیری جمعیت است که خود مانعی برای رشد و توسعه اقتصادی خواهد بود. به عبارت دیگر، در شرایط کنونی که جامعه اسلامی ما با معضل گسل کاهش جمعیت مواجه است، این امر عامل مهمی برای عقب ماندگی و عدم توسعه کشور می باشد و رشد اقتصادی و ازدیاد جمعیت به منظور برتری و فزونی یافتن بر نیروی انسانی و اقتصادی دشمن، سیاستی شایسته و بایسته است. (هاشمی رفسنجانی، ۱۳۸۶، ص ۲۵)

کارآمدی برای بهره‌گیری از این مؤلفه تأثیرگذار در تولید نباشد، این فرصت به تهدیدی برای نظام اجتماعی محسوب خواهد شد.

همان‌طور که به دنبال افزایش کمیت جمعیت کشورمان هستیم، باید درصدد ارتقاء کیفیت زندگی این جمعیت نیز باشیم. در واقع می‌توان گفت اگر ما در تصمیم خود مبنی بر تجدید نظر در سیاست تحدید نسل مصمم هستیم، باید شاخص‌های توسعه را در کشور ارتقا دهیم. شاخص‌های توسعه عبارتند از: آموزش، بهداشت و امید به زندگی که باید به حد مطلوبی برسند؛ هرچند اکنون نیز در وضعیت خوبی به سر می‌برند. (فولادی، زمستان ۱۳۹۰)، تأملی در سیاست کنترل جمعیت؛ آثار و پیامدهای آن، مؤسسه آموزشی

و پژوهشی امام خمینی (ره)، شماره اول، ص ۱۵۳ - ۱۸۰

نتیجه گیری

شعار کنترل جمعیت، به عنوان یک سیاست راهبردی با اهداف و انگیزه های خاص، از سوی کشورهای توسعه یافته و استعماری نسبت به کشورهای جهان سوم و در حال توسعه تبدیل شده است.

جمعیت نقش مؤثری در ترسیم قدرت سیاسی و اقتصادی کشورهای مختلف برعهده دارد که غفلت از آن می تواند خسارات جبران ناپذیری را وارد کند. چنانکه از دیدگاه جهانی نیز یکی از مشخصه های توسعه، رشد جمعیت است.

جمعیت کشور هر اندازه زیاد باشد، به همان اندازه دستاوردها در عرصه های مختلف افزایش پیدا می کند. از آنجایی که جمعیت فعال هر کشور عاملی تعیین کننده در معاملات قدرت محسوب می شود کاهش جمعیت در آینده می تواند کشور را در رقابت با قدرت های منطقه ای و جهانی دچار مشکل کند.

بنابراین، با توجه به رشد منفی جمعیت در کشور، باید به رویکرد فزونی جمعیت روی آورد و افزایش جمعیت را در جامعه اسلامی ایران به عنوان یک سیاست راهبردی تلقی کرد. در این زمینه، فرهنگ سازی امری ضروری است.

فهرست منابع

*قرآن

کتب فارسی

۱. حسینی طهرانی، محمد حسین، رساله نکاحیه: کاهش جمعیت، ضربه‌ای سهمگین بر پیکر مسلمین جلد ۱، مشهد، ترجمه و نشر دوره علوم و معارف اسلام، ۱۳۷۳
۲. محمدی، محمد مهدی، الهامی‌نیا، علی‌اصغر، تعلیم و تربیت در اسلام، جلد ۱، قم، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، نمایندگی ولی فقیه، اداره آموزش‌های عقیدتی سیاسی، ۱۳۷۶
۳. هاشمی رفسنجانی، اکبر، تفسیر راهنما، جلد ۱۰، چاپ ۵، قم، بوستان کتاب، ۱۳۸۶

کتب عربی

۱. ابن بابویه، محمد بن علی، من لا یحضره الفقیه، محقق غفاری، علی اکبر، جلد ۳، چاپ دوم، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۳
۲. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، محقق مؤسسه آل البيت عليهم السلام، ج ۲۰، چاپ اول، قم، مؤسسه آل البيت عليهم السلام، ۱۴۰۹
۳. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، محقق غفاری علی اکبر، آخوندی، محمد، جلد ۶، چاپ

چهارم، تهران، دار الکتب الإسلامیه، ۱۴۰۷

۴. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحار الأنوار، جلد ۴۴، چاپ دوم، بیروت، دار إحياء التراث

العربی، ۱۴۰۳

مقالات

۱. پایگاه رسمی مدیریت آموزش های آزاد موسسه آموزشی و پژوهشی امام

خمینی (ره)، "کابوس وحشتناک رشد منفی جمعیت در ایران!"، طرح ولایت، ۱۳۹۴، ۱۲:۹،

<http://velayat.iki.ac.ir/node/۹۸>

۲. جامعه الزهراء، آسیب های تک فرزندی، ۱۳۹۴/۶/۱۵،

۳. _____، ویژه نامه اسلام و جمعیت، ۱۳۹۴/۶/۱۵، ساعت ۴:۴۹

<http://jz.ac.ir/ShowPage.aspx?page>

۴. خانی، ریحانه، نصراللهی، زهرا، "تاثیر رشد جمعیت بر نوآوری در ایران و کشورهای منتخب

در حال توسعه"، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، شماره مقاله ۶، زمستان ۱۳۹۲

۵. دیدبان، "پیامدهای منفی فرهنگی و اجتماعی سالمندی جمعیت"، پایگاه تبیینی و تحلیلی

جریان شناسی، شماره مقاله ۷۳۳۸، ۹۲/۱۰/۱۹ <http://didban.ir/fa/news->

[/details/۷۳۳۸](http://didban.ir/fa/news-7338/details/)

۶. سبجانی نیا، محمد، "تحدید خانواده"، بلاغ، دفتر تبلیغات حوزه علمیه قم، شماره مقاله، ۴۴،

۹۳/۵/۲۵

۷. عباس زاده خرمشاهی، ملیحه، "انگیزه های بچه دار شدن"، کتابخانه دیجیتالی تبیان، ۱۳۸۷

[/http://library.tebyan.net](http://library.tebyan.net)

۸. علی محمدی، مجید، "پیامدهای کاهش جمعیت ایران"، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، شماره

۱۳۹۲/۹/۱۹

مقاله ۳۷۱۲۹،

(<http://www.irdc.ir/fa/content/37129/default.aspx>)

۹. فولادی، "تأملی در سیاست کنترل جمعیت؛ آثار و پیامدهای آن"، مؤسسه آموزشی و پژوهشی

امام خمینی (ره)، شماره اول، زمستان ۱۳۹۰

۱۰. معلمی، عباس، "آثار و ریشه های کاهش جمعیت در نظام اسلامی"، فرهنگستان علوم

اسلامی قم، کد مطلب: ۳۶۸، ۲۳ آذر ۱۳۹۱، ساعت ۱۴:۱۱

۱۱. علی بیگی، مهناز، مرتضی، حبیبیه، فرزندآوری و عوارض تک‌فرزندی، روزنامه پیام استان

سمنان، شماره ۳۹۹۳، تاریخ ۲۵/۰۵/۱۳۹۴